

De enkelvoudige en de geconsolideerde jaarrekening

Na gelukkig huwelijk, een echtscheiding

Peter van der Zanden

SAMENVATTING De vraag welke entiteiten in een geconsolideerde jaarrekening moeten worden opgenomen hangt af van het doel van de verslaggeving en de wijze waarop tegen het functioneren van entiteiten in het economisch verkeer wordt aangekeken. Zowel het eerste als het tweede aspect wordt (mede) door culturele invloeden bepaald. Deze culturele aspecten zijn terug te vinden in bijvoorbeeld het vennootschapsrecht van een land of continent. Zo wordt in de Angelsaksische wereld over het algemeen met betrekking tot de rechtspersoon een instrumentele opvatting aangehangen. De aandeelhouders worden gezien als 'eigenaren' van de activa en passiva van de rechtspersoon. De bestuurders zijn 'agenten' die het belang van de aandeelhouders behoren te dienen. In een (deel van) Continentaal Europa wordt de institutionele visie aangehangen. De rechtspersoon is een instituut. Eigendom van een instituut bestaat niet, wel zeggenschap over bepaalde besluiten en rechten (en plichten) jegens het instituut. Het bestuur dient alle betrokken belangen bij zijn besluitvorming af te wegen. Deze verschillen leiden tot afwijkende opvattingen omtrent het doel van verslaggeving. In het eerste geval informatie voor aandeelhouders, in het tweede verantwoording jegens alle betrokkenen. Ook beïnvloedt het de grondslag voor het opnemen van entiteiten in een geconsolideerde jaarrekening, te weten het hebben van de zeggenschap/eigendom respectievelijk het uitoefenen van de zeggenschap. Onder invloed van de globalisering van de verslaggevingsregels lijkt een verschuiving op te treden van de institutionele naar de instrumentele opvatting. Door het feit dat de verslaggeving verschuift van de institutionele naar de instrumentele opvatting, terwijl de rest van het vennootschapsrecht vooralsnog grotendeels door de institutionele visie wordt beheerst, ontstaan spanningen. De gevolgen hiervan strekken zich ook uit tot de verhouding tussen de enkelvoudige en de geconsolideerde jaarrekening.

1 Inleiding

Onder invloed van de toenemende internationalisering van de kapitaalmarkten is de behoefte ontstaan aan verdergaande uniformering van de verslaggevingsregels, wereldwijd. Daarbij lijken de Angelsaksische opvattingen dominant¹. Dit geldt ook voor de verslaggevingsregels inzake de geconsolideerde jaarrekening en de verhouding tussen de enkelvoudige en de geconsolideerde jaarrekening. Zo is het in de Verenigde Staten gebruikelijk te volstaan met het publiceren van een geconsolideerde jaarrekening, waarin alle entiteiten waarover zeggenschap kan worden uitgeoefend, worden opgenomen. In Continentaal Europa heeft in veel landen, tot aan de invoering van de zevende EG-richtlijn, de enkelvoudige jaarrekening (de jaarrekening van de juridische entiteit) voorop gestaan. Het verband tussen de enkelvoudige en de geconsolideerde jaarrekening was in veel landen een zeer los verband, in die zin dat in de enkelvoudige jaarrekening de deelnemingen in andere vennootschappen op historische kostprijs werden gewaardeerd en slechts de waarderingsgrondslag voor de enkelvoudige en geconsolideerde jaarrekening in beginsel² gelijk moesten zijn. Nederland nam in dit alles een unieke plaats in, omdat (door de waardering van deelnemingen op netto-vermogenswaarde) het eigen vermogen volgens de enkelvoudige en de geconsolideerde jaarrekening gelijk was. Nu onder invloed van internationale regels de regelgeving in Nederland wordt aangepast³ en daarbij in belangrijke mate de verslaggevingsregels uit de Angelsaksische traditie worden opgenomen in onze wet- en regelgeving, is het van belang stil te staan bij het ontstaan van de opvattingen aangaande consolidatie en de ver-

Prof. Dr. Mr. P.M. van der Zanden RA is partner bij Ernst & Young Accountants en hoogleraar Externe Verslaggeving aan de Universiteit van Tilburg en Nyenrode Business Universiteit.

houding tussen enkelvoudige en geconsolideerde jaarrekeningen en de context waarin deze zijn ontstaan. Indien regels worden voorgeschreven die niet aansluiten op andere regelgeving in dezelfde context, kan dit direct of indirect tot spanning binnen het gehele stelsel van regelgeving leiden. Zo kan bij interpretatie van verschijnselen bij dezelfde regelgeving tot andere uitkomsten worden gekomen. Ook kan onduidelijkheid ontstaan, omdat binnen een rechtsgebied (in sommige landen ook over rechtsgebieden⁴ heen) wordt uitgegaan van de eenheid in het recht. Hierbij zullen met name verschillen in opvattingen met betrekking tot de functie van de rechtspersoon in het economisch verkeer een rol spelen. Deze in feite cultuurbepaalde verschillen zijn terug te vinden in het vennootschapsrecht van de onderscheiden landen.

In dit artikel zal in paragraaf 2 aandacht worden besteed aan het doel van het consolideren. In paragraaf 3 zal worden ingegaan op de achtergrond van de historisch bestaande verschillen in de consolidatiekring en de relatie die dat heeft met de (culturele) opvattingen aangaande de functie van de rechtspersoon. Teneinde de ontwikkelingen in de huidige Nederlandse regelgeving te kunnen begrijpen, wordt in paragraaf 4 ingegaan op de historische ontwikkeling van de voor Nederland relevante regelgeving. In paragraaf 5 wordt aandacht besteed aan de regelgeving van de International Accounting Standards Board (IASB), die vanaf 1 januari 2005 gaat gelden voor ter beurze genoteerde vennootschappen. Tot slot wordt in paragraaf 6 nagegaan wat de consequenties van de wijzingen zijn in Nederland.

2 Doel van consolideren

Aan het economisch verkeer wordt deelgenomen door natuurlijke personen, rechtspersonen, groepen van natuurlijke personen en groepen van rechtspersonen. De vorming van groepen van natuurlijke personen vindt plaats in personenvennootschappen die tot voor kort over het algemeen een sterk contractuele invulling hadden en daarom slechts in beperkte mate rechtsbevoegd waren⁵. Op de gevolgen van het optreden van groepen van natuurlijke personen zal hier niet verder worden ingegaan. Groepen van samenwerkende rechtspersonen ontstonden doordat bijvoorbeeld rechtspersonen, om zeer uiteenlopende redenen⁶, hun activiteiten spreidden over meer dan één rechtspersoon waarover een vennootschap de uiteindelijke zeggenschap uitoefent of doordat een rechtspersoon via overname van de aandelen in andere vennootschappen een controlerend belang ver-

kreeg. Het gezamenlijke kenmerk is veelal dat er een centrale leiding is vanuit de houdstervennootschap. Het bestuur van de houdstervennootschap bepaalt (mede) in min of meerdere mate, al dan niet in formele zin, het beleid van de andere vennootschappen. Activiteiten worden op elkaar afgestemd, er vinden taakverdelingen plaats. Het wel en wee van de groepsmaatschappijen hangt mede af van de gang van zaken van de groep als geheel. De investeerders van risicodragend vermogen nemen veelal slechts deel in het kapitaal van de houdstermaatschappij. Op deze wijze hebben zij een belang bij het resultaat van de groep als geheel dat tot uitdrukking komt in de vermogens-toename (of -afname) die bij de houdstervennootschap optreedt ten gevolge van de waardeveranderingen van haar participaties.

In juridische zin wordt zaken gedaan met natuurlijke personen of rechtspersonen⁷. Men investeert in het kapitaal van een vennootschap of heeft op de vennootschap een vordering uit hoofde van een met de rechtspersoon aangegane transactie. Het object dat de deelnemers aan het economisch verkeer dus op zijn goedgeheid en zijn toekomstperspectieven zouden willen beoordelen, zou naar verwachting de rechtspersoon zijn. Voor wat betreft een groep van vennootschappen zou de investeerder in risicodragend vermogen van de houdstervennootschap zich via de jaarrekening van de houdster en de jaarrekeningen van de van haar afhankelijke vennootschappen wel een oordeel kunnen vormen. Doch beleggers wensen, zo blijkt uit de praktijk, hun analyses in het algemeen te richten op de gehele groep van vennootschappen, omdat deze als geheel aan het economisch verkeer deelneemt. Het doel van de geconsolideerde jaarrekening is dan ook het verschaffen van financiële informatie aan aandeelhouders omtrent het functioneren van een groep van samenwerkende vennootschappen als geheel, derhalve zonder acht te slaan op de onderlinge verhoudingen. Ook derden zijn soms geïnteresseerd in de prestatie van de groep als geheel, dit uitgaande van de constatering dat, hoewel men met de afzonderlijke rechtspersoon zaken doet, de financiële performance en toestand van een onderdeel in belangrijke mate afhangt van de performance en toestand van het geheel.

De wijze waarop in het verleden de verhouding tussen de verslaggeving van de juridische entiteiten die aan het economisch verkeer deelnemen en de verslaggeving met betrekking tot de 'economische eenheid' die de groep vormt – doch die als zodanig geen belangrijke zelfstandige juridische rol speelt – werd

beschouwd, is voor een aanzienlijk deel cultureel bepaald. Voor een juiste beoordeling van de huidige situatie, en het oplossen van mogelijke problemen, is deze achtergrond relevant.

3 Historische achtergrond van de verschillen in consolidatiekring op grond van de cultuurverschillen

De wijze waarop in de Angelsaksische wereld in het verleden naar de vennootschap werd en wordt gekeken, week fundamenteel af van die waarop in Continentaal Europa werd, en wellicht ten dele nog wordt, gekeken naar vennootschappen. Het verschil is in grote lijnen te herleiden tot een instrumentele tegenover een institutionele visie. Binnen de instrumentele visie wordt de vennootschap als een instrument om te ondernemen in handen van de aandeelhouders/belegers beschouwd⁸. Zij zijn de ondernemers die hun geld samenbrengen en onder beheer brengen van een manager die opereert in hun opdracht. De verhouding tussen aandeelhouders en manager is te duiden als die tussen principaal en agent (Jensen en Meckling, 1976). De aandeelhouders worden gezien als eigenaren van de onderneming⁹ (Revsine *et al.*, 2004). In de institutionele visie is de vennootschap een (maatschappelijk) instituut dat aan het economisch verkeer deelneemt. Zij handelt via haar organen: het bestuur, de raad van commissarissen en de algemene vergadering van aandeelhouders, die elk eigen bevoegdheden hebben. Géén van de organen is het 'hoogste'¹⁰. In die visie wordt ook niet van 'eigendom over de vennootschap' gesproken, omdat men een instituut/rechtspersoon, evenmin als een natuurlijk persoon, kan bezitten. De instrumentele visie sluit meer aan bij het marktdenken en het kapitalistische gedachtegoed, de institutionele meer bij het gedachtegoed van de sociaal-democraten.

Vanuit de instrumentele visie is het eenvoudig te begrijpen dat de aandeelhouder, die eigenaar is van de vennootschap, zich in zekere zin ook beschouwt als 'eigenaar' van de bezittingen en schulden van de rechtspersoon. Indien een vennootschap de 'eigendom' van een andere vennootschap bezit, is het (tegen deze achtergrond) begrijpelijk dat deze de activa en passiva van deze rechtspersoon wenst te verantwoorden. De aandeelhouders beschouwen zich immers als middellijk eigenaar van de gehele groep ondernemingen waarover de zeggenschap kan worden uitgeoefend. Zij wensen zich bij hun beoordeling te richten op het geheel. Het is dan ook niet vreemd dat in de Verenigde Staten de nadruk ligt op de jaarrekening van het geheel, de geconsolideerde jaarrekening. Dit

wordt nog versterkt door het feit dat in het Angelsaksische rechtsstelsel de jaarrekening in het algemeen slechts wordt gezien als een disclosure-document en niet als een werkelijk juridisch document. Zo is er bijvoorbeeld meestal geen wettelijke procedure voor het vaststellen van de jaarrekening door de algemene vergadering van aandeelhouders, evenmin zijn er procedures voorzien met betrekking tot de geoorloofdheid van dividendbetalingen.

De in Continentaal Europa heersende institutionele visie op de vennootschap stelt de vennootschap als zodanig centraal en heeft in eerste aanleg geen bijzondere aandacht voor de betekenis van de groep van vennootschappen. In sommige Europese landen (zoals bijvoorbeeld in Duitsland) is het bestuurders van afhankelijke maatschappijen zelfs verboden instructies van de directie van de moedermaatschappij zonder meer op te volgen zonder de belangen van de dochtervennootschap in acht te nemen (zie Emmerich en Sonnenschein, 2001). Ook voor ons land mag worden aangenomen dat een bestuur van een dochtermaatschappij alle betrokken belangen in aanmerking moet nemen, hetgeen overigens (blijkens de jurisprudentie¹¹) ook het belang van de groep waarvan men deel uitmaakt omvat. De aandacht richt zich dan ook in eerste aanleg op de enkelvoudige jaarrekening, waarbij de jaarrekening vooral geldt als verantwoordingsdocument van het bestuur tegenover de aandeelhouders en na vaststelling door de algemene vergadering als verantwoordings- en 'disclosure'-document jegens derden. Dit juridisch document heeft een functie ter bescherming van de belangen van derden die zaken doen met de vennootschap (crediteurenbescherming) en als instrument om de verhoudingen binnen de vennootschap te reguleren (Van der Zanden, 1993). De geconsolideerde jaarrekening wordt als toelichting, dan wel als afzonderlijk disclosure-document gezien.

Overigens kan uit een recent voorgestelde wijziging¹² in het wetsvoorstel betreffende de toepassing van IFRS in de jaarrekening, dat in het navolgende aan de orde komt, worden afgeleid dat de wetgever voornemens is de hechte band tussen enkelvoudige en geconsolideerde jaarrekening door te knippen. Dit kan betekenen dat de geconsolideerde jaarrekening ook bij ons de status van een afzonderlijk 'disclosure'-document krijgt.

De hierboven geschetste achtergronden hebben ertoe geleid dat de ontwikkeling in het denken over en de praktische toepassing van verslaggeving door middel

van de geconsolideerde jaarrekening in de Angelsaksische wereld veel eerder op gang kwam dan in Continentaal Europa. Met uitzondering van Nederland kwam het overleggen van de geconsolideerde jaarrekening eerst na de totstandkoming van de Zevende EEG richtlijn in Continentaal Europa op gang.

Nederland heeft zich, mede door het feit dat een aantal Nederlandse multinationals in het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten was genoteerd, al in een vrij vroeg stadium vertrouwd gemaakt met het verschijnsel van de geconsolideerde jaarrekening. Wegens het feit dat Nederland behoort tot de landen met een institutionele opvatting met betrekking tot de vennootschap, heeft zich een geheel eigen praktijk ontwikkeld, waarbij de geconsolideerde jaarrekening werd gezien als toelichting op de post deelnemingen in de balans van de houdstervennootschap. Deze gedachte impliceerde tevens dat, indien de cijfers van de houdstervennootschap in de geconsolideerde gegevens waren opgenomen, er geen verschil in vermogen en resultaat zou behoren te bestaan tussen de enkelvoudige jaarrekening van de houdstervennootschap en de geconsolideerde jaarrekening. Deze constatering leidde tot de waardering van de te consolideren – en soms ook niet te consolideren – vennootschappen tegen netto-vermogenswaarde (de waarde van de activa en passiva van de betrokken deelnemingen, gewaardeerd tegen de waarderingsgrondslagen van de moedermaatschappij). Hierbij werd reeds bij aankoop, waarbij waardering van de verkregen activa en passiva tegen fair value plaatsvond, de goodwill afgesplitst. Deze methode staat in de Angelsaksische wereld bekend als ‘single line consolidation’ die wordt toegepast in geconsolideerde jaarrekeningen voor vennootschappen waarvoor ‘full consolidation’ niet op zijn plaats is. Het Nederlandse gebruik week dus af van dat in de Verenigde Staten, omdat hier ten lande, in tegenstelling tot de Verenigde Staten, een enkelvoudige jaarrekening werd verstrekt. Men legde overigens wel een geconsolideerde jaarrekening over die zelfs vaak vooropgesteld werd. In juridische zin was¹³ het echter een toelichting op de enkelvoudige jaarrekening.

Met betrekking tot de consolidatiekring – de kring van vennootschappen waarvan de cijfers in de consolidatie werden betrokken – was men in Nederland, door het feit dat niet werd uitgegaan van de instrumentele visie doch van het afleggen van verantwoording, vrij liberaal. Sommigen betrokken in de consolidatie alle vennootschappen waarover zeggenschap kon worden uitgeoefend (‘power to control’), ande-

ren vonden dat verantwoording behoorde te worden afgelegd over de vennootschappen die feitelijk werden aangestuurd (‘effective control’). Nederland week ook af van andere Europese landen, omdat daar nauwelijks geconsolideerde jaarrekeningen werden verstrekt en, indien men een geconsolideerde jaarrekening opstelde, deze vaak geheel los stond van de enkelvoudige jaarrekening en ook geen enkele juridische status had. Deze achtergrond komt ook in de Nederlandse historische ontwikkeling van de regelgeving op dit gebied naar voren.

4 Historische ontwikkeling in de voor Nederland relevante jaarrekeningregels

4.1 Nederlandse wetgever

Tot 1970 had Nederland slechts een zeer beperkte regelgeving op het gebied van de jaarverslaggeving. Consolidatie werd echter in de praktijk reeds in ruime mate toegepast. In de in 1970 van kracht geworden Wet op de Jaarrekening van Ondernemingen, die later in Titel 6 van Boek 2 BW werd opgenomen, waren nog geen uitgebreide bepalingen aanwezig inzake de consolidatieplicht. In artikel 13 van deze wet werd vermeld welke informatie over ondernemingen, waarin voor meer dan de helft van het geplaatste kapitaal werd deelgenomen, verstrekt moest worden. Daarbij werd bepaald dat dit mogelijk was door in de toelichting op de jaarrekening een geconsolideerde jaarrekening dan wel afzonderlijke of samengevoegde jaarrekeningen van deze ondernemingen op te nemen.

Op Europees niveau werd in de jaren zeventig gewerkt aan de Vierde en Zevende EEG-richtlijn op het gebied van het vennootschaprecht, handelend over respectievelijk de enkelvoudige en de geconsolideerde jaarrekening. Het enkele feit dat de enkelvoudige en de geconsolideerde jaarrekening in twee afzonderlijke EEG-richtlijnen worden behandeld, geeft aan dat deze als twee duidelijk afzonderlijke documenten werden gezien.

In 1978 werd de Vierde EEG-richtlijn vastgesteld. In 1983 werd deze via de aanpassingswet¹⁴ geïmplementeerd in de Nederlandse wetgeving. Bij die gelegenheid ging de wetgever ertoe over consolidatie van groepsmaatschappijen voor te schrijven. De bepaling, artikel 2:379 lid 6 BW, luidde: ‘In de toelichting worden de financiële gegevens omtrent de dochtermaatschappijen, al dan niet tezamen met die van de rechtspersoon en van andere groepsmaatschappijen,

opgenomen in een groepsjaarrekening, die volgens de methode der consolidatie is samengesteld, tenzij het in artikel 362, lid 1 bedoelde inzicht meer wordt gediend door toepassing van artikel 392, lid 1 onder h (*PZ: artikel 392 lid 1 h regelt het afzonderlijk opnemen van de jaarrekening onder de overige gegevens*). Zowel uit de memorie van toelichting als uit structuur van de wettekst blijkt dat de wetgever de geconsolideerde jaarrekening als toelichting op de post ‘deelnemingen in groepsmaatschappijen’ zag. Indien een dochtervennootschap – dit is een vennootschap waarover beslissende zeggenschap kan worden uitgeoefend – niet organisatorisch verbonden is met de andere vennootschappen waarover beslissende zeggenschap kan worden uitgeoefend en (derhalve) niet onder gemeenschappelijke leiding staat, wordt zij niet tot de groep gerekend en wordt zij niet geconsolideerd. Wel dient ter toelichting haar jaarrekening aan de jaarrekening van de moedervernootschap te worden toegevoegd. De aanpassingswet kende nog een uitzondering op de consolidatieplicht, te weten de vrijstelling wegens afwijkende bedrijfsaard. Deze uitzondering, die ook in de Zevende EEG-richtlijn voorkwam, werd overigens vanaf het begin door zowel schrijvers (Beckman, 1998), de praktijk (Onderzoek jaarverslaggeving NIVRA, 1990, 1992; Blommaert en Kamp, 2003; Vergoossen, 1990), als ook in de interpretaties van de Raad voor de Jaarverslaggeving¹⁵ zeer restrictief uitgelegd.

Het ontwerp van de Zevende EEG-richtlijn werd met betrekking tot de consolidatiekring ingrijpend aangepast nadat het Verenigd Koninkrijk, na toetreding tot de EEG, ging deelnemen aan de onderhandelingen. Tot dan toe leek in het ontwerp te worden uitgegaan van de ‘effective control’-benadering hoewel in de voorschriften ook werd gesproken over ‘dominante invloed kunnen uitoefenen’. In de onderhandelingen werd echter de wat abstracte omschrijving vervangen door een opsomming van de verhoudingen die zouden behoren te leiden tot het opnemen van de financiële gegevens in een geconsolideerde jaarrekening. Bij aanpassing van de wetgeving in verband met de Zevende EEG-richtlijn¹⁶ heeft de wetgever de oorspronkelijke benadering in belangrijke mate gehandhaafd (Wessel, 1983). Weliswaar werden uitgebreidere bepalingen opgenomen in een afzonderlijke afdeling 13 van Titel 9 van Boek 2 BW, doch nog steeds staat bijvoorbeeld in artikel 2:406 lid 1 BW: ‘De rechtspersoon neemt in de toelichting van zijn jaarrekening een geconsolideerde jaarrekening op van’ Ook de uitzondering wegens verschil van werkzaamheden bleef gehandhaafd. Verder werd bij de onderhandelingen over de Zevende EEG-richtlijn in

de tekst een aantal bepalingen opgenomen die kennelijk zagen op bijzondere situaties die zich bij een aantal multinationals voordeden, zoals een concern met twee moedermaatschappijen. Deze bepalingen hebben hun weg gevonden in de Nederlandse wetgeving, in het bijzonder in artikel 2:407 lid 3 BW.

4.2 Raad voor de Jaarverslaggeving

De Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ) heeft zich altijd opgeworpen als de gezaghebbende instantie inzake verdere interpretatie van de wetgeving op het gebied van verslaggeving. Hij heeft daarbij niet geschroomd om, daar waar de wetgever ruimte liet voor interpretatie, die ruimte te beperken en soms zelfs interpretaties te geven die strijdig zijn met de letterlijke tekst en de bedoeling van de wetgever¹⁷. Met betrekking tot het consolidatievraagstuk werd in de loop der jaren een aantal interpretaties gegeven omtrent:

- de consolidatiekring en de consolidatiemethoden;
- de wijze van verwerking van fusies, overnames, splitsingen en verkopen.

Consolidatiekring en consolidatiemethoden

In hoofdzaak betreffen de interpretaties een beschrijving van de in Nederland gebruikelijke methoden van bepalen van de consolidatiekring en consolidatiemethoden, waarbij de RJ, zoals eerder gesteld, met name de afwijkende bedrijfsactiviteit eng interpreteert. Thans is deze interpretatie opgenomen in richtlijn 217.103. In zijn interpretaties van de omvang van de consolidatiekring richt de RJ zich naar hetgeen de wetgever in de wettekst en de toelichtende stukken als opvatting heeft weergegeven, dit wil zeggen dat de consolidatiekring wordt bepaald door de groepsrelatie. De groepsrelatie wordt in de wet (en ook door de RJ) materieel omschreven, namelijk het optreden als een groep, en lijkt daarmee aan te sluiten bij de opvatting dat sprake moet zijn van ‘effective control’ en niet van ‘power to control’. Daarbij moet overigens worden opgemerkt dat de RJ in zijn richtlijn 214.103a een aantal malen refereert aan de *mogelijkheid* om macht uit te oefenen. Dit lijkt strijdig met de materiële omschrijving die zowel hijzelf als de wetgever gebruiken. Voor de praktijk heeft dit belangwekkende gevolgen, omdat in Nederland in dit kader wordt verdedigd dat, indien een ultieme houdstervennootschap (bijvoorbeeld een persoonlijke houdstermaatschappij van de directeur grootaandeelhouder of een als participatiemaatschappij optredende familieholding) zich niet met het beleid inlaat van de onderliggende vennootschappen en daar ook verder geen organisatorische verbindingen mee aangaat, consolidatie met de

topholding achterwege kan blijven. Deze interpretatie werd overigens door de Europese Commissie niet gedeeld. Deze zag daarin een onjuiste interpretatie van artikel 5 van zowel de Vierde als Zevende EEG-richtlijn. Er is in het verleden dan ook over gesproken dat tegen deze wijze van implementeren van de Zevende EEG-richtlijn zou worden opgetreden, indien Nederland zijn wetgeving niet zou aanpassen. Stappen zijn echter nooit ondernomen en, gegeven de hierna nog te bespreken voorgestelde wetswijziging, thans ook niet meer opportuun.

Overigens zijn in de richtlijnen van de RJ ook verdere elementen te vinden die wijzen in de richting van de opvatting dat consolidatie wordt gebaseerd op de 'power to control'. Zo is in de RJ-richtlijn 217.402 vermeld dat met potentiële stemrechten in deelnemingen rekening moet worden gehouden. Deze aanwijzing lijkt overbodig, indien wordt uitgegaan van een materiële omschrijving van het begrip groepsmaatschappij. Het feit dat men macht kan uitoefenen kan maar hoeft niet te leiden tot een groepsrelatie.

Een ander pikant detail is nog het feit dat de RJ met betrekking tot de interpretatie van de mogelijkheden voor consolidatievrijstelling op grond van artikel 2:408 lid 1 BW zich op het standpunt stelt dat met het voldoen aan de standaarden van de IASB voldaan wordt aan de in dat artikel gestelde eis dat de geconsolideerde jaarrekening, waarin de gegevens van de vrij te stellen tussenhoudstermaatschappij moeten zijn opgenomen, voldoet aan de voorschriften van de Zevende EEG-richtlijn of voorschriften die daaraan gelijkwaardig zijn. Ongetwijfeld is deze constatering na het tot stand komen van de IAS-Verordening¹⁸ juist, doch de Nederlandse regering heeft in het verleden deze bepaling uitgewerkt in een ministeriële regeling, waarin zij deze opvatting innam. Deze ministeriële regeling is echter in 1992 komen te vervallen.

Een ander vraagstuk dat zich rond het criterium 'effective control' en 'power to control' voordoet, is die betreffende de Special Purpose Entities: vennootschappen waarin door een andere vennootschap activa en/of activiteiten worden ondergebracht met het doel deze af te zonderen van de activa/activiteiten van de vennootschap, veelal met tevens de bedoeling deze niet in de consolidatie te hoeven op te nemen. De RJ beperkt zich op dit moment in zijn richtlijn 214.103c tot verwijzing naar de algemene omschrijving van een groepsmaatschappij. Hierbij wordt echter geen oplossing geboden voor het feit dat nogal eens gebruik wordt gemaakt van een zogenaamde 'automatische piloot': alle belangrijke besluiten binnen de SPE zijn

vooraf reeds vastgelegd. Weliswaar lijkt alsdan geen economische eenheid/groep te bestaan, doch men kan zich afvragen of degene die de besluitvorming vastlegt niet 'effective control' uitoefent. Voor beursvennootschappen wordt overigens (een deel van) het probleem opgelost door IFRS (zie SIC12 Consolidation Special Purpose Entities en het IFRIC amendement daarop).

Verwerking van fusies/overnames

Met betrekking tot de eerste opname in de consolidatie geeft de wet geen aanwijzingen. Voor de waardering bij verwerving vermeldt de wetgever dat in beginsel de netto-vermogenswaarde (hierboven reeds in het kader van 'single line consolidation' besproken) moet worden gehanteerd, waarna het verschil met de koopprijs als goodwill of als herwaarderingsreserve moet worden verantwoord. De goodwill mag worden geactiveerd en afgeschreven of onmiddellijk ten laste van het eigen vermogen of het resultaat worden gebracht. De RJ beschrijft als methoden van verwerking zowel de 'purchase method' als de 'pooling of interest method' en laat de keuze daartussen afhankelijk zijn van de kwalificatie van het samengaan als overname of fusie¹⁹. Voor wat betreft de waardering van goodwill sluit de RJ sinds 2001 in zijn interpretatie de mogelijkheid tot het in één keer ten laste van het vermogen brengen van de goodwill uit. Hoewel de RJ er terecht op wijst dat overal ter wereld goodwill moet worden geactiveerd, kan de vraag worden gesteld of een particuliere organisatie, met die stelligheid als waarmee de RJ dit doet, een wettelijk toegelaten waarderingsgrondslag kan uitsluiten. Nog markerender komt dit naar voren bij de wijze van behandeling van zogenaamde 'badwill': een voordelig verschil tussen netto-vermogenswaarde en de koopprijs. De wetgever heeft gemotiveerd vastgelegd dat een dergelijk voordelig verschil, indien dit geen nadeel weerspiegelt, als herwaarderingsreserve hoeft te gelden. De RJ stelt in zijn richtlijn 216.235, in navolging van de IASB, dat er redenen kunnen zijn om dit verschil toch ten gunste van de resultatenrekening te laten komen. Mij lijkt dat een particuliere instantie hiermede haar bevoegdheden duidelijk overschrijdt. Pikant is overigens dat in het hierna te behandelen wetsvoorstel 28 220 aanvankelijk een wetsbepaling is opgenomen die de opvattingen van de RJ met betrekking tot goodwill volgde. Bij de parlementaire behandeling van wetsvoorstel 28 220 (zie hierna) is echter door de kamerleden Blok en De Vries een amendement ingediend om de mogelijkheid van het in een keer ten laste brengen van het vermogen of resultaat te handhaven²⁰.

4.3 Stand van zaken

Het bovenstaande geeft in grote lijnen de huidige stand weer van de regelgeving rond consolidatie in Nederland vóór aanpassing aan de internationale regelgeving. Dit behelst dus een geconsolideerde jaarrekening die als toelichting fungeert op de enkelvoudige jaarrekening van de houdstervennootschap. Beide jaarrekeningen sluiten, in afwijking van hetgeen in het buitenland gebruikelijk is, met een zelfde eigen vermogen. Deze gelijkheid is een resultante van de verplichting tot het waarden tegen netto-vermogenswaarde als bedoeld in artikel 2:389 BW van deelnemingen door de houdstervennootschap. In het buitenland pleegt men de deelnemingen in de enkelvoudige jaarrekening tegen historische kosten te waarden, waardoor er vrijwel altijd een afwijking zal bestaan met het geconsolideerde vermogen. De consolidatiekring wordt in Nederland bepaald op basis van het effectieve control.

5 Wijziging onder invloed IASB

5.1 Aanpassing Nederlandse wet

Op basis van de EU-Verordening 2002/1606²¹ dienen alle beursvennootschappen met ingang van 1 januari 2005 in hun geconsolideerde jaarrekening de door de EU van een 'endorsement' voorziene standaarden en interpretaties van de IASB toe te passen. De EU-Verordening biedt de lidstaten tevens de optie deze standaarden en interpretaties toe te laten of voor te schrijven voor de enkelvoudige jaarrekening van beursvennootschappen en de enkelvoudige en de geconsolideerde jaarrekeningen van andere vennootschappen. De Nederlandse regering heeft kenbaar gemaakt van deze mogelijkheid gebruik te maken om de toepassing van de IASB-standaarden mogelijk te maken. Zij heeft daartoe een tweetal wetsvoorstellen²² ingediend die hierna zullen worden besproken.

Vooruitlopend op de wetgeving met betrekking tot de invoering van de IASB-regels is op 5 februari 2002 het wetsvoorstel 28 220²³ 'Wijziging van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek in verband met het gebruik van internationale jaarrekeningstandaarden' ingediend dat enige aspecten van de overgang naar de IASB regelde. Op 7 september 2004 is het wetsvoorstel 29 737²⁴ 'Wet uitvoering IAS-verordening, IAS 39-richtlijn en moderniseringsrichtlijn' ingediend dat de voorschriften omvat die van toepassing zijn in geval de International Accounting Standards moeten of kunnen worden toegepast. Het wetsvoorstel 28 220 is bij brief van

23 februari 2005 ingetrokken. Alle relevante voorschriften zijn opgenomen in wetsvoorstel 29 737. Dit laatste voorstel geeft de rechtspersonen waarop titel 9 BW2 van toepassing is de mogelijkheid te kiezen uit twee stelsels voor het opstellen van de jaarrekening:

- volgens de voorschriften opgenomen in titel 9 BW2 (exclusief artikel 2: 362 lid 8 en 9). Daarbij treden een aantal wijzigingen op in het tot heden bestaande systeem, die onder meer betrekking hebben op de consolidatie.
- volgens de door de IASB vastgestelde en door de Europese Commissie goedgekeurde standaarden, mits daarbij alle van toepassing zijnde standaarden worden toegepast (zie wetsvoorstel 29 737, toevoeging lid 8 en 9 van artikel 2: 362 BW). De enkelvoudige jaarrekening kan (maar hoeft niet) volgens deze standaarden te worden opgesteld. Een aantal bepalingen van titel 9 BW2 blijft van toepassing (zie wetsvoorstel 29 737, toevoeging lid 8 en 9 van artikel 2: 362 BW).

De rechtspersoon moet in de toelichting aangeven uit welke standaarden de jaarrekening is opgesteld.

Het laatstgenoemde stelsel zal tot wijziging leiden van hetgeen tot nog toe in Nederland gebruikelijk was, omdat de standaarden van het IASB ter zake van consolidatie geldend recht zullen worden (en voor beursvennootschappen vanaf 1 januari 2005 althans voor de geconsolideerde jaarrekening geldend recht zijn).

5.2 Europese Commissie en International Accounting Standards Board

De International Accounting Standards Board (IASB) heeft met betrekking tot het onderhavige onderwerp een tweetal standaarden en een interpretatie gepubliceerd, te weten IAS 27 'Consolidated and Separate Financial Statements', IFRS 3 'Business Combinations' en SIC 12 'Consolidation – Special Purpose Entities'. Ook andere standaarden zoals IAS 28 'Investments in Associates', IAS 31 'Interests in Joint Ventures', IAS 36 'Impairment of Assets', IAS 38 'Intangible Assets' en IAS 39 'Financial Instruments' bevatten bepalingen die relevant kunnen zijn. Om tot geldend recht te worden verheven in het kader van de EU-Verordening dienen de standaarden en interpretaties door de Europese Commissie van een 'endorsement' te worden voorzien. Alle genoemde standaarden en interpretaties zijn inmiddels van een dergelijke 'endorsement' voorzien²⁵, met dien verstande dat bij IAS 39 twee zogenaamde 'carve outs' zijn opgenomen, die inhouden dat betrokken onderdelen niet verplicht zijn. Deze zijn echter in dit kader niet relevant. Voor

de goede orde wordt er nog op gewezen dat hier wordt gerefereerd aan de Engelse tekst. In het kader van de 'endorsement'-procedure zijn slechts de kernteksten (dus zonder 'basis for conclusion' et cetera) goedgekeurd en vertaald in de talen van alle lidstaten van de EU. Ieder van deze teksten, zelfs indien zij verschillend zijn, hebben dezelfde rechtskracht. Het loont dus bij bestudering van complexe vragen verschillende teksten te raadplegen. Overigens lijkt het erop dat de EU niet in staat is de vele grotere en kleinere veranderingen die de IASB in haar standaarden bij voortdurend aanbrengt via het 'endorsement'-proces en de daaraan gekoppelde vertaalprocedure op tijd te volgen. Hierdoor kan onduidelijkheid ontstaan over hetgeen van toepassing is als geldend recht.

Met betrekking tot de in het voorgaande aan de orde gestelde onderwerpen (de consolidatiekring, de consolidatiemethoden, en de wijze van verwerking van fusies, overnames, splitsingen en verkopen) geeft de IASB afwijkende regels van hetgeen in Nederland en ook op Europees niveau tot 1 januari 2005 geldend recht was. Deze regels passen meer in de Angelsaksische benadering, de instrumentele/shareholderbenadering, zoals die in de eerste twee paragrafen is besproken. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het consequente gebruik van de term 'owner' voor de aandeelhouder die de beslissende zeggenschap heeft. Ook in de consolidatievoorschriften blijkt een duidelijke Angelsaksische invloed.

Hierna zullen ook de regels met betrekking tot de waardering van de deelnemingen in de enkelvoudige jaarrekening aan de orde komen. Deze zijn thans ook in IAS 27 opgenomen en wijken sterk af van de Nederlandse voorschriften.

Consolidatiekring en consolidatiemethoden

Blijkens de 'Toelichting bij bepaalde artikelen van Verordening (EG) nr. 1606/2002' van de Europese Commissie van november 2003²⁶ is voor de vraag of de Verordening van toepassing is relevant of een geconsolideerde jaarrekening moet worden opgesteld. Dit laatste wordt bepaald door de Zevende EEG-richtlijn en de wijze waarop deze in het nationale recht is opgenomen. Indien de nationale wetgeving een vennootschap vrijstelt van consolidatie, dan is er geen geconsolideerde jaarrekening en is de Verordening dus niet rechtstreeks van toepassing. De consolidatiekring wordt vervolgens door de IASB bepaald. Het merkwaardige is daarbij dat de Nederlandse wetgever in zijn wetsvoorstel in artikel 2: 362 lid 8 BW, artikel 2: 406 BW niet van toepassing laat zijn op vennootschappen die IAS gebruiken,

waaronder derhalve beursvennootschappen. In feite is dus onduidelijk op welke beursvennootschappen een consolidatieplicht rust volgens het Nederlandse recht, zoals bedoeld door de Europese Commissie in haar toelichting.

Voor het bepalen van deze consolidatiekring lijkt de IAS 27 in alinea 1 uit te gaan van het concept 'groep', omdat gesproken wordt over 'a group of entities under the control of a parent'. Echter reeds in alinea 4, van de standaard, waarin de definities worden gegeven, wordt 'control' gedefinieerd als 'the power to govern the financial and operating policies of an entity so as to obtain benefits of its activities'. In de definitie van 'subsidiary' (vertaald in de van een 'endorsement' voorziene vertaling als dochteronderneming), wordt vervolgens dit woord 'control' (vertaald als zeggenschap) gebruikt. Tot slot wordt in alinea 9 en 12 duidelijk vermeld dat alle dochterondernemingen in de consolidatie moeten worden betrokken. Uitdrukkelijk wordt in alinea 19 gesteld dat dochterondernemingen van venture capital organisaties, mutual funds en dergelijke niet van de consolidatieplicht zijn uitgezonderd. In alinea 20 wordt vermeld dat afwijkende bedrijfsactiviteiten evenmin tot uitsluiting van de consolidatie kunnen leiden. Een en ander betekent dat de interpretatie dat consolidatie dient te worden gebaseerd op 'effective control', die in Nederland wel werd verdedigd voor vennootschappen die IAS/IFRS moeten of willen toepassen, komt te vervallen.

Voor de consolidatiemethoden komt hetgeen de IASB voorschrijft nagenoeg overeen met hetgeen de RJ als maatschappelijk aanvaardbaar in zijn richtlijnen heeft vastgelegd. In de huidige standaarden geeft de IASB de voorkeur aan proportionele consolidatie bij joint ventures.

Verwerking van fusies/overnames

IFRS 3 leidt ertoe dat de eerste verwerking van het samengaan van ondernemingen ingrijpend wijzigt in vergelijking met hetgeen tot op heden in Nederland op basis van de geldende jaarrekeningvoorschriften gebruikelijk is. Er is geen keuze meer tussen de 'purchase method' en de 'pooling of interest method'. Voorgeschreven wordt dat, ongeacht de aard van het samengaan, de 'purchase method' moet worden gebruikt. In iedere transactie zal, hoe tegenstrijdig dit ook met de realiteit kan zijn, een koper moeten worden aangewezen. Ook zal bij iedere transactie het verschil moeten worden bepaald tussen de koopprijs en de 'fair value' van de verkregen activa en passiva. Het aldus gevonden verschil dient als goodwill te worden

geactiveerd of, indien het een negatief bedrag is, onmiddellijk in de resultatenrekening te worden verantwoord. De geactiveerde goodwill wordt niet afgeschreven. Wel moet een eventueel 'impairment'-verlies worden genomen. De 'impairment' moet worden bepaald op basis van IAS 36.

Waardering van deelnemingen; samenhang enkelvoudige en geconsolideerde jaarrekening

In IAS 27 wordt in paragraaf 37 vermeld dat in de enkelvoudige jaarrekening dochterondernemingen, joint ventures en verbonden ondernemingen moeten worden gewaardeerd tegen de historische kostprijs of in overeenstemming met IAS 39. Dit laatste houdt, kort gezegd, in tegen 'fair value'. Hoe de fair value moet worden bepaald ligt in IAS 39 vast. De wijze van bepaling lijkt echter, bij het ontbreken van een actieve markt, zeer arbitrair. Duidelijk is dat de in Nederland gebruikelijke waardering op netto-vermogenswaarde binnen IAS/IFRS niet mogelijk is en dat daarmee de reeds decennia lang bestaande eenheid in vermogen volgens de enkelvoudige en geconsolideerde balans komt te vervallen. Daarmee is in feite ook de gedachte dat de geconsolideerde jaarrekening te beschouwen is als een toelichting op de enkelvoudige jaarrekening, onder invloed van de oprukkende Angelsaksische visie op het verschijnsel onderneming/vennootschap, beëindigd. De facto is de geconsolideerde jaarrekening een document dat los staat van de enkelvoudige jaarrekening. Dit is thans overigens ook uitdrukkelijk in het wetsvoorstel 29 737 vastgelegd. Het voorgestelde artikel 2:361 lid 1 BW luidt: 'Onder jaarrekening wordt verstaan: de enkelvoudige jaarrekening die bestaat uit de balans en de winst-en-verliesrekening met toelichting en de geconsolideerde jaarrekening, indien de rechtspersoon een geconsolideerde jaarrekening opstelt.' Dit impliceert ook, zoals uitdrukkelijk in de parlementaire stukken is aangegeven²⁷, dat de accountant bij beide documenten een accountantsverklaring kan geven. Wel zal het als de jaarrekening, bestaande uit enkelvoudige en geconsolideerde jaarrekening, als één document in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders moeten worden behandeld.

5.3 Nederlandse wetgever

Zoals eerder gesteld, is de Nederlandse wetgever voornemens de mogelijkheden, die de EU-Verordening biedt om de standaarden van de IASB ook in de enkelvoudige jaarrekening van beursvennootschappen en in de jaarrekeningen van andere vennootschappen toe te passen, te benutten. De wijzigingen in de wetgeving leiden er overigens toe dat ook voor vennootschappen

die IAS/IFRS niet wensen toe te passen verschuivingen optreden in de richting van de door de IASB voorgestane wijze van verwerking. Voor het onderhavige onderwerp zijn van belang de wijziging in:

- de consolidatiekring;
- de waarderingsgrondslagen voor deelnemingen en de behandeling van goodwill en badwill.

Consolidatiekring

Voor wat betreft de consolidatiekring wordt in artikel 2:406 lid 1 BW de consolidatieverplichting niet meer beperkt tot de eigen financiële gegevens met die van de dochtermaatschappijen in de groep en andere groepsmaatschappijen, doch wordt daaraan toegevoegd 'en andere rechtspersonen waarop hij een overheersende zeggenschap kan uitoefenen of waarover hij de centrale leiding heeft'. Deze uitbreiding is ook in het tweede lid van het genoemde artikel aangebracht. Er wordt dus uitgegaan van de 'power to control' en daarmee komt de consolidatiekring overeen met die welke de IASB voorstaat. In de geconsolideerde jaarrekening worden dus ondernemingen opgenomen die uitdrukkelijk niet tot de groep te rekenen zijn²⁸. De vraag lijkt gerechtvaardigd of het geen aanbeveling verdient, indien op deze weg wordt voortgegaan, het groepsbegrip, dat overigens een bij uitstek economisch begrip is, geheel uit de wet te verwijderen.

In de memorie van toelichting wordt uitdrukkelijk vermeld dat, in navolging van de aanpassing van de Zevende EEG-richtlijn door middel van de Moderniseringsrichtlijn, de voorwaarde dat de moedermaatschappij aandelen heeft in de dochtermaatschappij komt te vervallen teneinde ook constructies met SPE's onder de consolidatieverplichting te brengen. Verder wordt de in artikel 2:406 lid 3 BW opgenomen mogelijkheid tot het niet meeconsolideren op grond van afwijkende bedrijfsactiviteiten geschrapt. Ook dit wordt gedaan om de wetgeving in overeenstemming te brengen met de IASB-regels.

Waardering deelnemingen; samenhang enkelvoudige en geconsolideerde jaarrekening

Tegen de achtergrond dat de IASB de samenhang tussen enkelvoudige en geconsolideerde jaarrekening niet onderkent en de wetgever de indruk wekt deze opvatting te gaan volgen, is opvallend dat de wetgever in de memorie van toelichting uitdrukkelijk aangeeft het verband tussen de enkelvoudige en geconsolideerde jaarrekening te willen handhaven. Ook in de overige parlementaire stukken wordt niet aangegeven dat dit verband wordt verbroken. De wetgever wijzigt de

regels voor waardering van deelnemingen in de enkelvoudige jaarrekening daarom niet naar de voorschriften van de IASB. Hij constateert wel dat vennootschappen die IAS toepassen niet aan de betrokken regels kunnen voldoen. Men heeft om die reden wel de bepalingen in artikel 2:389 BW (waarin kapitaalbeschermingselementen zijn opgenomen, zoals de verplichting om de waardeinstijgingen van deelnemingen in een niet uitkeerbare reserve op te nemen, en die op grond van artikel 2:362 lid 9 BW ook voor vennootschappen die IAS/IFRS in hun enkelvoudige jaarrekening toepassen gelden) zodanig aangepast dat zij ook de daarin voorziene waarderingwijzen kunnen faciliteren. Overigens doet het aangevoerde argument voor het handhaven van de band tussen enkelvoudig en geconsolideerd vermogen, te weten beperking van de administratieve lasten, weinig overtuigend aan.

Omtrent de te hanteren consolidatiemethoden en de verwerkingswijze bij samengaan van ondernemingen is, evenals dit tot op heden het geval was, niets bepaald. Hierdoor blijft in de behandeling van deelnemingen een verschil met de IASB bestaan.

6 Consequenties van huidige ontwikkeling

Uit de bovenstaande analyse van de achtergronden van de opvattingen ten aanzien van ondernemingen en het consolidatievraagstuk kan worden geconcludeerd dat de standaarden van de IASB passen binnen de Angelsaksische benaderingswijze van ondernemingen. Deze opvattingen hebben met de opvattingen in Continentaal Europa gemeen dat de geconsolideerde jaarrekening als een autonoom document wordt gezien. In feite heeft dit document geen andere (juridische) betekenis dan het zijn van een disclosure-document waarop betrokkenen zich bij hun oordeelsvorming verlaten. In de Angelsaksische benaderingswijze, waarin de enkelvoudige jaarrekening ook slechts als een disclosure-document wordt gezien, heeft dit laatste document weinig betekenis. In de Continentaal-Europese opvattingen functioneert de enkelvoudige jaarrekening binnen het instituut 'de vennootschap'. Het is een document op basis waarvan het bestuur rekening en verantwoording aflegt aan de aandeelhouders. Nadat de aandeelhouders dit document hebben vastgesteld, fungeert het als verantwoordingsdocument van de vennootschap tegenover derden. Een belangrijk deel van het systeem van kapitaalbescherming, zoals de bevoegdheid tot het doen van dividenduitkeringen, de inkoop van eigen aandelen en de steunverlening bij aankoop van aandelen in

de vennootschap zelf, is aan dit document gekoppeld. De oorspronkelijke Nederlandse opvattingen lijken een synthese te zijn geweest tussen beide benaderingswijzen, waarbij de geconsolideerde jaarrekening als een toelichting (disclosure!) bij de enkelvoudige jaarrekening werd gezien en werd gestreefd naar het tonen van hetzelfde vermogen in de enkelvoudige en geconsolideerde jaarrekening.

Uit de voorliggende wetsvoorstellen in verband met de invoering van de standaarden van de IASB blijkt dat de Nederlandse wetgever probeert de synthese deels nog vast te houden, althans voor vennootschappen die geen gebruikmaken van de standaarden van de IASB. Men kan zich afvragen of Nederland niet bezig is met een achterhoedegevecht. Hoewel toegegeven moet worden dat het Nederlandse systeem van een beter doordacht conceptueel niveau is en daardoor ook voor buitenstaanders begrijpelijker is, wordt bij de toenemende globalisering tegenwoordig een grotere waarde gehecht aan onderlinge vergelijkbaarheid, waardoor buitenlanders de gegevens met referentie aan de hen eigen normen beter kunnen begrijpen dan aan het feit dat een systeem meer 'sophisticated' is. Eenzelfde analyse kan worden gemaakt met betrekking tot de omvang van de consolidatiekring. Hoewel de argumenten voor de 'effective control'-benadering ten minste evengoed zijn als die voor de 'power to control'-benadering, is het in het kader van de globalisering wijs dat de Nederlandse wetgever een duidelijke keus heeft gemaakt.

Een gewenste richting zou naar mijn oordeel zijn indien ook in Nederland de band tussen de enkelvoudige en geconsolideerde jaarrekening geheel wordt verbroken (zie Van Geffen, 2003). De recente wijzigingen in het wetsvoorstel 29 737, waarbij de enkelvoudige jaarrekening en de geconsolideerde jaarrekening afzonderlijk worden aangeduid is een eerste aanzet. De geconsolideerde jaarrekening zou kunnen fungeren als disclosure-document, waarbij de (internationale) regelgever veel vrijheid wordt gelaten. De enige juridische eis die aan de gegevens wordt gesteld, is dat zij betrouwbaar zijn voor de gebruikers. De wijze van weergave van economische verschijnselen, ook al zijn ze in een juridisch kleed gehuld en soms vermomd, wordt overgelaten aan accountants. De geconsolideerde jaarrekening kan dan het document zijn voor de kapitaalmarkten. De enkelvoudige jaarrekening zou het terrein van de juristen kunnen zijn. Hier speelt zich het afleggen van rekening en verantwoording af, alsmede het bepalen van hetgeen verantwoord is om aan de vennootschap te onttrekken.

Daarbij kunnen natuurlijk de ontwikkelingen in de opvattingen ter zake van de geconsolideerde jaarrekening in acht worden genomen, doch als dit juridisch niet past kan dit laatste belang het primaat krijgen. Tevens kan, indien de maatschappelijke opvattingen over de visie op de rechtspersoon zich verder ontwikkelen, op eenvoudige wijze de wetgeving aan deze ontwikkelingen worden aangepast. Dat de opvattingen lijken te verschuiven van een institutionele naar een meer instrumentele opvatting, mede onder invloed van de toegenomen betekenis van de kapitaalmarkt en daarmee van kapitalistische opvattingen, is ontegenzeggelijk. Dit blijkt ook uit de verspreiding van de aandacht voor 'shareholder value' en voor de 'agency theory'. Dit alles laat onverlet dat ook tegenovergestelde krachten waarneembaar zijn, zoals de aandacht voor de stakeholderbenadering en voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen en de verslaglegging daaromtrent.

Indien de hiervoor beschreven scheiding wordt gerealiseerd zal daarmee het gelukkig huwelijk tussen de enkelvoudige jaarrekening en geconsolideerde jaarrekening na lange tijd worden ontbonden omdat het in deze tijd van globalisering niet meer past. De cultuurverschillen tussen de Angelsaksische en Continentaal Europese verslaggevingsopvattingen kunnen anders leiden tot een duurzame ontwijking waar niemand gelukkig mee is. ■

Literatuur

- Beckman, H., (1998), *Compendium voor de jaarrekening*, afl. 55, november, 3.4.1 09-11.
- Blommaert, J.M.J. en B. Kamp, (2003), Consolidatie, in: J.B. Backhuijs, R.G. Bosman en C./D. Knoops (redactie), *Het jaar 2002 verslagen, Onderzoek jaarverslaggeving Nederlandse ondernemingen*, Kluwer/NIVRA, pp. 15-37.
- Emmerich, V. en J. Sonnenschein, (2001), *Konzernrecht: das Recht der verbundenen Unternehmen bei Aktiengesellschaft, GmbH, Personengesellschaften, Genossenschaft, Verein und Stiftung: ein Studienbuch*, Beck Verlag.
- Geffen, C.J.A van, (2003), IAS-wetsvoorstel zal (moeten) leiden tot het verbreken van de band tussen de enkelvoudige en de geconsolideerde jaarrekening, in: *Ondernemingsrecht*, 2003-17, pp. 662-665.
- Jensen, M. en W.H. Meckling, (1976), Theory of the firm: managerial behavior, agency costs and ownership structure, in: *Journal of Financial Economics*, vol. 3, pp. 305-60.
- Nivra geschrift 54, (1988), *Onderzoek Jaarverslaggeving 1988*, Kluwer Bedrijfswetenschappen, Deventer, 1989, pp. 15-32.
- Nivra geschrift 60, (1990), *Onderzoek Jaarverslaggeving 1990*, Kluwer Bedrijfswetenschappen, Deventer, 1992, pp. 51-74.
- Revsine, L., D.W. Collins en W.B. Johnson, (2004), *Financial Reporting and Analysis*, Prentice Hall, third edition, Chapter 15 Financial Reporting for Owners' Equity.
- Vergoossen, R.G.A., (1990), Consolidatie-uitsluiting wegens afwijkende

bedrijfsactiviteiten, in: *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, jg., nr. 7/8, juli/augustus, pp 290-299.

Wessel, P.A., (1983), De zevende richtlijn van de Raad van de Europese Gemeenschappen inzake het vennootschapsrecht, in: *De Naamloze Vennootschap*, jg. 61, nr. 10, oktober, pp. 165-174.

Zanden, P.M. van der, (1993), De jaarrekening: een juridisch document of een bedrijfseconomisch instrument, in: *FMA-kroniek 1993* (onder redactie van C. Boneco, M.P.B. Bonnet, R.L. ter Hoeven en J. Maat), pp. 107-118.

Noten

- De voorschriften op de Europese kapitaalmarkten worden in belangrijke mate beïnvloed door die welke gelden voor de kapitaalmarkten in de Verenigde Staten. Dit laatste wordt waarschijnlijk veroorzaakt door het feit dat de Amerikaanse kapitaalmarkten en het toezicht daarop verder ontwikkeld zijn en deze markten een grotere marktkapitalisatie kennen. Ook het feit dat sommige regels van de Amerikaanse beurstoezichthouder, zoals de Sarbanes Oxley-wetgeving, extraterritoriale werking hebben draagt daaraan bij.
- Artikel 29 Zevende EEG richtlijn (83/349/EEC).
- Zie: Wetsvoorstel 28 220 'Wijziging van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek in verband met het gebruik van internationale jaarrekeningstandaarden' en wetsvoorstel 29 737 'Wet uitvoering IAS-verordening, IAS 39-richtlijn en moderniseringsrichtlijn'.
- Zo bestaat in Duitsland eenheid van recht tussen het fiscale recht en het vennootschapsrecht, onder meer tot uitdrukking komend in de zogenaamde 'Maßgeblichkeit'.
- Recent heeft wijziging van de wetgeving plaatsgevonden, waardoor ook personenvennootschappen rechtspersoonlijkheid (kunnen) verkrijgen (wetsvoorstel 28 746 Vaststelling van titel 7.13 (vennootschap) van het Burgerlijk Wetboek).
- Dit kan bijvoorbeeld als achtergrond hebben het begrenzen van de aansprakelijkheid voor risicovolle activiteiten. Vaker heeft dit echter een fiscale of strategische achtergrond. Het onderbrengen van bepaalde activiteiten in een afzonderlijke vennootschap vergroot bijvoorbeeld de flexibiliteit.
- Artikel 2:5 BW stelt wat het vermogensrecht betreft de rechtspersoon gelijk aan de natuurlijke persoon.
- Zie recente uitspraken in deze zin van minister Donner in een interview met *Het Financieel Dagblad* van 4 januari 2005, getiteld 'Donner vreest teloorgang van de Hollandse NV'.
- Revsine *et al.* refereert consequent aan 'owners of the company'.
- Beslist in het Forumbank arrest, 21 januari 1955; NJ 1959, 43.
- Ogem arrest 10 januari 1990, NJ 1990, 466 en ook Amstelland Concern-beheer Pres. RB. Arnhem 28 december 1987; KG1987, 685 en 686.
- Nota van wijziging van 29 december 2004 bij wetsvoorstel 29 737 'Wet uitvoering IAS-verordening, IAS 39-richtlijn en moderniseringsrichtlijn'. Het wetsvoorstel is thans (april 2005) in behandeling bij de Eerste Kamer.
- Hetgeen met wetsvoorstel 29 737 gaat veranderen.
- Zie 'Aanpassing van de wetgeving aan de vierde richtlijn van de Raad van de Europese Gemeenschappen inzake het vennootschapsrecht' (wetsvoorstel 16 326).
- Zie onder meer Rj 115.219, Rj 217.103 en Rj 217.201 e.v.

- 16 Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen nummer L 193 van 18 juli 1983.
- 17 Zie bijvoorbeeld bepalingen over negatieve goodwill in RJ 216 Fusies en overnames, paragrafen 232-237.
- 18 Verordening (EG) Nr. 1606/2002 van het Europees Parlement en de Raad van 19 juli 2002 betreffende de toepassing van internationale standaarden voor jaarrekeningen, Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen nummer L 243.
- 19 Zie RJ 216 Fusies en overnames.
- 20 Wetsvoorstel 28 220 stuk nr. 13, d.d. 8 februari 2005.
- 21 Zie noot 18.
- 22 Wetsvoorstel 28 220 'Wijziging van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek in verband met het gebruik van internationale jaarrekeningstandaarden' en wetsvoorstel 29 737 'Wet uitvoering IAS-verordening, IAS 39-richtlijn en moderniseringsrichtlijn'.
- 23 Zie noot 22.
- 24 Zie noot 22.
- 25 Commission Regulation (EC) No 707/2004 of 6 April 2004 amending Regulation (EC) No 1725/2003 adopting certain international accounting standards in accordance with Regulation (EC) No 1606/2002 of the European Parliament and of the Council, Adoption of certain international accounting standards in accordance with Regulation (EC)1606/2002, Commission Regulation (EC)1725/2003 of 29.9.2003 and Annexes, Annual accounts of certain types of companies as regards amounts expressed in euro, Council Directive 2003/38/EC of 13.5.2003 amending Directive 78/660/EEC, Modernisation and updating of accounting rules and Directive 2003/51/EC of the European Parliament and of the Council of 18.6.2003 amending Directives 78/660/EEC, 83/349/EEC, 86/635/EEC and 91/674/EEC on the annual and consolidated accounts of certain types of companies, banks and other financial institutions and insurance undertakings, and Listed companies to use International Accounting Standards by 2005 Regulation (EC)1606/2002 of the European Parliament and of the Council of 19.7.2002. Zie: <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/en/index.htm>
- 26 Zie 'Toelichting bij bepaalde artikelen van Verordening (EG) nr. 1606/2002 van het Europees Parlement en de Raad van 19 juli 2002 betreffende de toepassing van internationale standaarden voor jaarrekeningen en de Vierde Richtlijn 78/660/EEG van de Raad van 25 juli 1978 en de Zevende EEG richtlijn 83/349/EEG van de Raad van 13 juni 1983 betreffende de jaarrekening', Brussel, november 2003.
- 27 Zie nota naar aanleiding van het verslag, no. 7 d.d. 27 december 2004, wetsvoorstel 29 737 no. 7.
- 28 Een onderneming waar geen organisatorische band mee bestaat, en waarvoor geen instructies worden gegeven, moet dus toch in de consolidatie worden betrokken.